

LAPS/15/2023, 9.5.2023

Lapsiasiavaltuutetun lausunto oikeusministeriölle synnyttäneen äidin selvittämistä ja oikeusgeneettisiä tutkimuksia koskevan sääntelyä uudistamista koskevasta työryhmän mietinnöstä

Viite: VN/10363/2022

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991, LOS), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Lapsiasiavaltuutettu arvioi työryhmän mietintöä yleissopimuksen näkökulmasta.

Työryhmän mietinnön keskeinen sisältö

Työryhmä ehdottaa vanhemmuuslakia (775/2022) ja oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annettua lakia (378/2005) muutettavaksi siten, että ne mahdollistavat synnyttäneen äidin äitiyden selvittämisen ja vahvistamisen tilanteessa, jossa äitiydestä ei ole saatavilla asiakirjanäyttöä tai asiakirjanäytön luotettavuudesta ei saada riittävää selvitystä.

Työryhmä ehdottaa lisäksi oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annettua lakia muutettavaksi siten, että tuomioistuimien voi määrätä oikeusgeneettisen tutkimuksen tehtäväksi viime sijaisesti myös haudatusta vainajasta. Oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain nimikettä ehdotetaan muutettavaksi siten, että lain nimi olisi jatkossa laki oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta. Lisäksi ehdotetaan tehtäväksi muutoksia eräisiin muihin lakeihin.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Lapsiasiavaltuutetun toimisto on osallistunut mietinnön valmistelleen työryhmän seurantar ryhmään.

Työryhmän mietintö on laadittu hallituksen esityksen muotoon. Esityksen ehdotukset ovat kannatettavia. Esitys on huolellisesti ja selkeästi laadittu.

Lapsiasiavaltuutettu haluaa kuitenkin kiinnittää vielä huomioita lapsen osallisuuteen vanhemmuuden vahvistamista koskevassa asiassa.

Voimassa olevassa vanhemmuuslaissa (775/2022, 9 §) 15 vuotta täyttänyt lapsi pyydetään mukaan neuvotteluun vanhemmuuden selvittämiseksi lapsen synnyttäneen äidin ja mahdollisuuksien mukaan sen henkilön kanssa, joka saattaa olla lapsen toinen vanhempi. Lisäksi 6.3 §:ssä tarkoitetuissa tilanteissa neuvotteluun on kutsuttava myös lapsen toinen vanhempi. Säännöstasolla ei 9 §:ssä todeta mitään alle 15-vuotiaan lapsen mielipiteen selvittämisestä. Lainvalmisteluasiakirjojen (HE 132/2021 vp) mukaan "[p]ykälän tarkoituksena ei ole ollut rajata täsmällisesti neuvotteluun osallistuvien henkilöiden piiriä, vaan yksittäisissä tapauksissa neuvotteluun voi lastenvalvojan harkinnan mukaan osallistua muitakin henkilöitä. Tilanteessa, jossa lapsi ei ole vielä täyttänyt 15 vuotta, mutta on lähestymässä 15 vuoden ikää, on usein välttämätöntä selvittää myös alle 15-vuotiaan alaikäisen mielipide, koska vanhemmuutta ei voida vahvistaa ilman lapsen suostumusta enää sen jälkeen, kun lapsi on täyttänyt 15 vuotta. Myös silloin, kun lastenvalvojan harkittavaksi tulee lapsen edun selvittäminen, on alle 15-vuotiaan lapsen mielipide selvitettävä, jos mahdollista. Tällainen tilanne saattaa tulla eteen vanhemmuuden selvittämisen kuluessa esimerkiksi silloin, jos vanhemmuuden selvittäminen halutaan keskeyttää. Vanhemmuuden selvittämisen keskeyttämisen edellytyksistä säädetään 14 §:ssä".

Lapsen mielipiteen selvittäminen hänen kehitystasonsa mukaisesti lapsen henkilökohtaisessa asiassa on lapsen oikeus (LOS 12 artikla). Lapsiasiavaltuutettu korosti vanhemmuuslakia säädettäessä, että myös alle 15-vuotiaden lasten näkemyksiä tulisi selvittää matalalla kynnyksellä vanhemmuutta koskevissa asioissa, vaikka sinänsä 15 vuoden ikäraja onkin perusteltu tilanteissa, joissa säädetään lapselle itsenäinen oikeus saada vanhemmuutta koskeva asia vireille tai vaikuttaa sen etenemiseen.¹ Vanhemmuuslain 63 §:n mukainen alle 15-vuotiaan mielipiteen selvittäminen on sidottu säännöksessä määrättyihin tilanteisiin (vanhemmuuden keskeyttäminen tai kumoaminen), joissa selvittää lapsen etua.

Työryhmän mietinnössä 9 §:ää ehdotetaan muutettavaksi siten, että 1 momenttia sovellettaisiin lapsen toista vanhemmuutta koskevaan neuvotteluun. Lisäksi ehdotetaan säädettäväksi 2 momentti, joka koskee tilannetta, jossa selvitetään lapsen synnyttänyttä äitiä tai lapsen molempia vanhempia. Työryhmän mietinnössä (s. 83) ei todeta 2 momentin osalta alle 15-vuotiaan mahdollisesta mukaan ottamisesta neuvotteluun, joten sen perusteella jää epäselväksi,

koskeeko edellä mainitun hallituksen esityksen 1 momenttia koskeva perustelu myös 2 momenttia.

Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan olisi selkeämpää, että alle 15-vuotiaaan lapsen mielipiteen selvittäminen ja mukaanotto neuvotteluun vanhemmuuden selvittämisestä olisi kirjattu 9 §:ään sen sijaan, että asia on jätetty vain säännöksen perusteluiden varaan. Vähintäänkin mietinnön perusteella laadittavaan varsinaiseen hallituksen esitykseen tulisi tarkentaa, että alle 15-vuotiaan mielipiteen selvittäminen koskee myös 9.2 §:ssä tarkoitettuja tilanteita, vastaavasti kuin 1 momentin mukaisia tilanteita.

Jyväskylässä 9.5.2023

Elina Pekkarinen
lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
lakimies

¹ Lapsiasiavaltuutetun lausunto oikeusministeriölle luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle vanhemmuuslaiksi 7.5.2021. Verkossa [https://lapsiasia.fi/-/laps lausunto om vanhemmuuslaki](https://lapsiasia.fi/-/laps-lausunto-om-vanhemmuuslaki)

Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle vanhemmuuslaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi 18.10.2021. Verkossa [https://lapsiasia.fi/-/laps lausunto lav he1322021vp vanhemmuuslaki](https://lapsiasia.fi/-/laps-lausunto-lav-he1322021vp-vanhemmuuslaki)

Täydennys lapsiasiavaltuutetun lausuntoon eduskunnan lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle vanhemmuuslaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi 21.10.2021. (linkki lausuntoon 18.10.2021 annetun lausunnon verkkosivulla).